

Oblikovanje ženskoga identiteta u Kamenu na cesti Marije Jurić Zagorke

Baić, Nikolina

Undergraduate thesis / Završni rad

2014

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:243808>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-30**



Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)



Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet
Preddiplomski studij hrvatskoga jezika i književnosti

Nikolina Baić

**Oblikovanje ženskog identiteta u *Kamenu na cesti Marije Jurić
Zagorke***

Završni rad

Mentorica: doc.dr.sc. Dubravka Brunčić

Osijek, 2014.

Kazalo

1. Uvod.....	4
2. Književno-povijesna recepcija Marije Jurić Zagorke.....	5
3. Romanesknna produkcija Marije Jurić Zagorke.....	7
4. Pojam rodnoga identiteta.....	9
4.1. Identitet.....	9
4.2. Rodni/spolni identitet.....	9
5. Oblikovanje ženskog identiteta u <i>Kamenu na cesti</i>	11
6. Zaključak.....	19
7. Literatura.....	20

Sažetak

Marija Jurić Zagorka započela je s književnim radom u razdoblju hrvatske moderne, objavljivala je tijekom 20. stoljeća, točnije od 1896. godine kada izlazi njezin članak pod nazivom *Eggy Percz*, pa sve do 1953. godine kada izlazi njezin posljednji roman *Jadranka*. Premda je njezin rad u pojedinim književnim povijestima marginaliziran, suvremena historiografija posvećena je revalorizaciji njezina mjesta u kanonu hrvatske moderne. Roman *Kamen na cesti*, koji je predmetom analize u ovome radu na primjeru glavnog ženskog lika propituje kategoriju subjekta, oblikovanja identiteta (ponajviše rodnog), spola, te opreke između muškog i ženskog. Oslanjajući se na teze Judith Butler iz knjige *Nevolje s rodnom – feminizam i subverzija identiteta*, na rad Maše Grdešić pod nazivom *Politička Zagorka: „Kamen na cesti“ kao feministička književnost*, te knjige Dubravke Oraić Tolić *Muška moderna i ženska postmoderna*, ovaj rad nastoji prikazati kako se u spomenutom romanu konstruira i reprezentira ženski rod i identitet u okvirima društvenog i kulturnog sustava u kojemu je vidljivo prihvaćanje patrijarhalnih i tradicionalnih rodnih stereotipa gdje je život svake žene biološki determiniran, odnosno sveden na ulogu majke i na rad u kući, dok su prostori javnoga života, kao primjerice politika, određeni isključivo za muškarce. Mirjana Grgić, glavni ženski lik ovoga romana zalaže se za žensku emancipaciju i ravnopravnost s muškarcima.

Ključne riječi: Zagorka, *Kamen na cesti*, patrijarhat, rodni identitet, ženska emancipacija

1. Uvod

Cilj je ovoga rada u romanu *Kamen na cesti* Marije Jurić Zagorke prikazati način oblikovanja ženskoga rodnog identiteta u okvirima društvenog i kulturnog sustava koji je patrijarhalno uređen. Prvi dio rada odnosi se na književno-povijesnu recepciju Marije Jurić Zagorke, odnosno na načine prikazivanja njezina rada u različitim povijestima hrvatske književnosti. Analizirajući nekoliko spomenutih povijesti, vidljivo je da pojedini autori različito prikazuju njezino stvaralaštvo. Primjerice, Ivo Frangeš ju u svojoj *Povijesti hrvatske književnosti* nigdje ne spominje kao jednu od predstavnica hrvatske moderne, dok ju Krešimir Nemeć podrobnije opisuje i smatra najčitanijim hrvatskim piscem te naglašava da se njezino mjesto u novije vrijeme nastoji revalorizirati u kanonu hrvatske moderne. Drugo poglavlje prikazuje Zagorkinu romanesknu produkciju koju najbolje opisuju Nemeć i Miroslav Šicel u svojim historiografijama navodeći popis njezinih djela s godinama izdanja. Treći dio rada odnosi se na pojam identitet, njegovu definiciju prema *Pojmovniku suvremene književne i kulturne teorije* Vladimira Bitija, na različite pristupe identitetu, kojih prema Jonathanu Culleru ima četiri, te na oblikovanje rodnoga identiteta koji je cilj analize ovoga rada. Glavni dio rada odnosi se na oblikovanje ženskoga identiteta u romanu *Kamen na cesti*, gdje se teze Judith Butler i Maše Grdešić potkrjepljuju citatima i primjerima iz romana i na taj način analizira i dokazuje da se protagonistica romana bori se žensku emancipaciju i vlastiti rodni identitet u patrijarhalnom društvenom uređenju.

2. Književno-povijesna recepcija Marije Jurić Zagorke

Marija Jurić Zagorka¹, kao i njezina romaneskna produkcija, različito su prikazane u pojedinim hrvatskim historiografijama. Dio književnih povijesti čak ju potpuno prešućuje što se može uočiti kod Ive Frangeša u njegovoj *Povijesti hrvatske književnosti* gdje ne navodi Zagorkinu bibliografiju te ju nigdje ne spominje kao jednu od autorica koja je djelovala u razdoblju hrvatske moderne i objavljivala tijekom 20. stoljeća. Nadalje, Dubravko Jelčić u *Povijesti hrvatske književnosti* navodi njezina najvažnija djela i izrazito naglašava da mjesto i značenje Marije Jurić Zagorke nije bilo postojano „ni u onodobnoj ni u kasnijoj hrvatskoj književnoj kritici kao ni u književnoj povijesti.“(Jelčić, 2004: 338).

„Marija Jurić Zagorka stvorila je prve uzore trivijalne književnosti kod nas i stekla veliku popularnost, koja nije popuštala od njezine pojave potkraj 19. stoljeća pa sve do naših dana. Svi su uglavnom bili suglasni u negiranju onoga književnoga govora koji se obično naziva drugorazrednom, pučkom, zabavnom, ili trivijalnom književnošću. Izuzevši ideologiziranu književnu simplifikaciju, nikada se taj tip literarnoga diskursa nije pokušavao nametnuti ni kao specifična ni kao opća vrijednost hrvatske književnosti. Uvijek je podcjenjivao sebe te još uvijek živi u sjeni privilegiranih ili dominantnih narativnih oblika koji za sebe svojataju sav književni ili književno-duhovni prostor.“ (Lasić,1986:62). Kao i mnoge europske spisateljice 19. i početka 20. stoljeća koje su bile onemogućene u dominantnom muškom kanonu i Zagorka se na neki način upravo zbog toga okrenula tradiciji pučke književnosti, odnosno marginaliziranim, trivijalnim žanrovima, premda je građu za romane tražila po bečkim i peštanskim arhivima.

Krešimir Nemeć u *Povijesti hrvatskog romana od 1900. do 1945.* navodi da ju „smatra najčitanijim hrvatskim piscem, iako su joj djela dugo svrstavana u kategoriju neliterarnog šunda, a njezinu je popularnost u širokim čitateljskim slojevima kritika ignorirala.“ (Nemeć, 1998:74). Osim toga, naglašava da su njezinih tridesetak romana samo „dio njezina ukupnog društvenog angažmana, prosvjetiteljskog i patriotskog žara i aktivne borbe za nacionalnu nezavisnost“ (Nemeć, 1998:74). Većina njezinih romana izlazi u nastavcima, pa Nemeć

¹Stanko Lasić u *Književnim počecima Marije Jurić Zagorke* naglašava da je dosta toga o njezinu životu nepoznato, pa čak i datum rođenja, budući da ni ona sama nije htjela opovrgnuti niti jednu od različitih teorija o datumu i godini vlastitog rođenja. Iako postoje brojna tumačenja, većina prihvaća podatak da je rođena 2. ožujka 1873. u selu Negovec kraj Križevaca. Školovala se u zagrebačkom samostanu sestara milosrdnica. Krajem 1896. godine postaje članicom redakcije *Obzora*, tada najrenomiranijeg hrvatskog dnevnika. Radila je kao novinarka i to je smatrala svojim primarnim poslom dok je pisala žanrom feljtonske proze i romani su joj izlazili u nastavcima. Aktivno je sudjelovala u političkim borbama, bila glasna i oštra protivnica mađarizacije i germanizacije. Osim toga uređivala je prvi list u Hrvatskoj namijenjen isključivo ženama - *Ženski list* koji je izlazio od 1925. do 1938. godine. Doživjela je duboku starost i umrla 29. studenog 1957.

smatra da je to izuzetno važno za napomenuti jer su se „romani-feljtoni čitali s drugačijim stavovima i očekivanjima publike negoli kad su bili jednom definitivno fiksirani u knjizi. Budući da su bili prisiljeni svoje djelo isjeckati na strogo odmjerene čitateljske obroke, pisci feljtonskih romana razvili su, slijedeći stari uzor Šeherezadina načina pripovijedanja iz *Tisuću i jedne noći*, posebnu tehniku rasta napetosti i prekidanja radnje u najnapetijem trenutku da bi održali čitateljsku pažnju.“ (Nemec, 1998:76). Nadalje, Zagorkini povijesni romani karakteristični su po tome jer „obiluju dinamičkim motivima i gotovim formulama posuđenima iz ljubavnih, avanturističkih, gotskih i viteških romana. Fabule su razgranate, zasićene energijom i aktivizmom, a značajnu ulogu imaju prokušani rekviziti i sredstva za stvaranje i zadržavanje napetosti: zagonetna ubojstva, spas u zadnji čas, uvođenje likova koji mijenjaju identitet, kobne slutnje, nagli obrati, različiti efekti iznenađenja, krađa važnih pisama, oživljavanje već mrtvih likova, stalna iskušenja glavnih likova i slično.“ (Nemec, 1998:76). Zbivanja u njezinim romanima često imaju uporišta u povijesnim izvorima, a brojna njezina djela karakteristična su upravo po „intencionalnoj političkoj subverzivnosti: protuaustrijskim i protunjemačkim stavovima, kritikom Khuenova aparata, socijalni angažman.“ (Nemec, 1998:77). Kao bitnu odrednicu, Nemec ističe i njezin feminizam, odnosno vidljivu borbu za ženska prava, kako u životu tako i u romanima, pa navodi kako je i sama u tekstu *Kako je bilo* (1953) napisala da su njezini romani „trebali da probude historijskim događajima borbenost u ženskoj duši.“ (Nemec, 1998: 77). Cilj njezina pisanja, prema Nemecovim riječima bio je razveseljavati i koristiti, upravo zato joj je uz određene povijesne činjenice, bit same naracije bio izmišljanje. Nemec smatra da je „tajna njezine popularnosti u komunikativnosti, u hipnotičkom učinku njezinih priča, u znalačkom korištenju, arhetipskih situacija i lako prihvatljivih pripovjednih konvencija te u stvaranju fabularnih shema čije praćenje ne iziskuje napor, niti traži neke osobite intelektualne dispozicije“ (Nemec, 1998:79), a upravo je to jedan od glavnih razloga zbog kojega su brojni kritičari opovrgnuli vrijednost njezina književnoga rada.

U novije vrijeme nastoji se revalorizirati i repozicionirati njezino mjesto u kanonu hrvatske moderne i to kontinuiranim objavljivanjem zbornika koji su posvećeni isključivo njezinoj književnoj produkciji, kao što su radovi sa znanstvenog skupa „Marija Jurić Zagorka - život, djelo, naslijeđe“ pod nazivom *Neznana junakinja : nova čitanja Zagorka* iz 2007. godine, nakon toga *Malleus maleficarum : Zagorka, feminizam, antifeminizam* iz 2011. godine, *Kako je bilo: o Zagorki i ženskoj povijesti* iz 2011. godine, te *Širom svijeta : o Zagorki, rodu i prostoru* iz 2012. godine. Osim zbornika, bitnu ulogu u kontekstu njezine revalorizacije imaju autori poput Maše Grdešić, Biljane Oklopčić, Lidije Dujić i brojnih drugih. Sve to se može

uočiti, između ostaloga, i u riječima Dubravka Jelčića koji naglašava da se „tek u novije doba, prodorom svježih, fleksibilnijih teorijskih shvaćanja, njezino djelo, gubeći nekadašnju popularnost u širokim redovima čitatelja, privlači doličnu pozornost književnih teoretičara i stječe sve više priznanja znanstvene kritike.“ (Jelčić, 2004:339).

3. Romaneska produkcija Marije Jurić Zagorke

Marija Jurić Zagorka bila je najčitanija i najplodnija hrvatska spisateljica svoga vremena, a možda i našega, te autorica veoma opsežnoga opusa, možda i najopsežnijeg u cijeloj hrvatskoj književnosti. (Šicel, 2009:126).

„Pozornost javnosti pobudila je anonimnim člankom *Eggy Percz* 1896. godine, a iste je godine primljena i u redakciju zagrebačkog dnevnika *Obzora* i to posredovanjem biskupa Josipa Jurja Strossmayera. Budući da je bila neprihvaćena od strane kolega novinara, često je pisala pod različitim pseudonimima poput Jurica Zagorski, Zagorska ružica, Petrica Kerempuh, Jurić Vodvarška i brojnim drugima. Uz stalni posao novinarkе, pisala je brojne feljton romane, pa je stoga bila prisiljena svoja djela isjeckati na strogo odmjerene čitateljske obroke i to je razlog što je većina njezinih romana epizodična, a duljina samih epizoda i njihova struktura određeni su prostorom u novinama i ritmom izlaska pojedinog nastavka.“ (Nemec: 1998:76). Na poticaj biskupa Strossmayera tiskan je Zagorkin roman *Roblje* (1899.) koji je izlazio u *Obzoru*, također, po njegovoj odredbi i roman *Vlatko Šaretić* (1903.). Književni povjesničari tvrde da ju je Strossmayer poticao i na pisanje povijesnih romana: „Vaša je zadaća da svojim historijskim romanima prisilite hrvatske čitaoce da napuste pogubno njemačko štivo (...)“ (Šicel, 2009:126). „Zagorka je taj prijedlog prihvatila i zamislila svoje romane kao adut u protunjemačkoj kampanji, a odatle i njihova politička obojenost, neskrivene budničarske pretenzije, snažna oslonjenost na nacionalnu mitologiju, te naglašena zavičajnost i kroacentričnost.“ (Nemec, 1998:74). U razdoblju moderne nastaju i kriminalistički romani pa je hrvatska književnost obogaćena još jednim žanrom koji je kod čitateljske publike postao izuzetno omiljen, među prvima je roman Marije Jurić Zagorke *Kneginja iz Petrinjske ulice* objavljen u *Hrvatskim novostima* 1910. godine. Nakon toga nastaje ciklus od šest romana *Grička vještica* (1912-1914) koji je inspiriran povijesnim događajima iz hrvatske prošlosti, ali i s mnogo nepovijesnih junaka, kao i pseudoromantičnim epizodama: *Tajna krvavog mosta*, *Kontesa Nera*, *Malleus maleficarum*, *Suparnica Marije*

Terezije, Dvorska kamarila i Buntovnik na prijestolju. Miroslav Šicel u prvi plan stavlja njezinu anegdotsku lakrdiju o društvenoj izopačenosti provincijskih malograđana *Jalnuševčani* (1917). Slijede romani: *Republikanci* (1914-1916), *Crveni ocean* (1918-1919), *Kći Lotrščaka* (1921-1922), *Tozuki* (1922) *Kaptolski antikrst* (1925), *Modri đavo* (1926), *Plameni inkvizitori* (1928-1929), *Krjeposni grješnici* (1929-1930), *Gordana* (1934-1935), *Vitez slavonske ravni* (1937-1938), *Kraljica Hrvata* (1937-1939), *Pustolovina novorođenog Petrice Kerempuha* (1939-1940) *Male revolucionarka* (1939-1940) te *Jadranka* (1953).

Zagorka je bila strastven borac za ženska prava te buđenje i uzdizanje ženske svijesti o ravnopravnosti, stoga je 1925. godine osnovala *Ženski list*, a 1938. godine pokreće *Hrvaticu*. Kao rezultat te borbe, ponajviše se izdvaja upravo roman *Kamen na cesti* koji se analizira u ovome radu. Roman je izlazio u *Ženskom listu* od 1932. do 1934. godine pod naslovom *Na cesti*, te u *Hrvatskom dnevniku* pod naslovom *Na mučilištu*, dok je kao knjiga izašao 1938. godine. Radi se o romanu u nastavcima ili feljtonskom romanu, formi koja je tipična kako za Zagorku tako i za popularnu književnost, ali je i drugačiji od svih ostalih njezinih djela, po tome što sadrži elemente autobiografičnosti koje ističe Nemeč nazivajući ga „romansiranom autobiografijom“ te je prema Maši Grdešić feministički roman.

4. Pojam rodnoga identiteta

4.1. Identitet

Sam pojam *identitet* prema riječima Vladimira Bitija „podliježe teorijskoj problematizaciji zapravo tek radikalnim izvođenjem iz sukladnoga pojma razlike u postukturalizmu i dekonstrukciji ili pak iz pojma identifikacije odnosno prijenosa u psihoanalitičkoj kritici“ (Biti, 2000:190). Osim toga, Biti naglašava da „te koncepcije propituju hegelovsku logiku koja tvrdi da identitet nastaje kao rezultat prohoda entiteta kroz sustav razlika. Osnovna je nedoumica pri objašnjenju pojma identitet sadržana u pitanju je li on uzrok (pretpostavka) ili posljedica (učinak) određena niza razlikovnih očitovanja, odnosno može li se između njega i tih očitovanja uspostaviti kakav zakonita veza. Identitet ne može biti polazištem naših postupaka jer oni ne proizlaze iz slobodna izbora, nego iz stanja uvijek-već-nagovorenosti Drugim kojemu mi uvijek samo od-govaramo.“ (Biti, 2000:192). Biti navodi da 1990. godine Judith Butler postavlja novi program: „možda je za savez upravo nužno priznati vlastita proturječja i prijeći na djelovanje s tim nerazriješenim proturječjima. Takva metoda pristupa identitetu omogućuje nastanak provizornih jedinica u kontekstu konkretnih akcija. Spolnim, rasnim i klasnim odrednicama razapeti identiteti poimaju se kao složeni i promjenjivi učinci mreže sukobljenih diskurzivnih režima koji uređuju određenu kulturu.“(Biti, 2000:192).

4.2. Rodni/spolni identitet

Prema Bitiju „postukturalističko je razumijevanje identiteta kao promjenjiva učinka sraza među diskurzivnim sustavima otvorilo u feminističkoj kritici žustru raspravu između materijalnoga i simboličkoga utemeljenja ženske razlike odnosno između spola i roda. Glasoviti diktum Simone de Beauvoir glasi „Ženom se ne rađamo, nego postajemo“ što zapravo znači da se rod istražuje preko raspona uvjeta, uloga, prava, postupaka, položaja i mogućnosti koji subjektu stoje na raspolaganju u danim okolnostima. Svaki od tih aspekata – ovisno o načinu njihova preuzimanja ili zaposjedanja – pripisuje ženi određena obilježja kao što uostalom čine i jezične i književne prakse, film, televizija, moda.“(Biti, 2000:193). Citirajući Chantera, Biti navodi da je „spol uvijek već rodan, a rod je jednako tako uvijek već spolan, dva se područja ne pretapaju potpuno jedno s drugim. U binarno uređenu sustavu rodova ženski je identitet nužno konstruiran po analogiji kao dometak ili kontrast

muškome.“(Biti, 2000:193). Prema Luce Irigaray žena je pretvorena u mjesto za koje Aristotel tvrdi da mora imati sve što postoji, ali pritom zapravo misli na muškarce jer ga žene nemaju: „one su samo mjesto koje muškarcima omogućuje identifikaciju sebe i stvari, one su zapravo uvjet koji muškarcima omogućuje postojanje.“(Biti, 2000:193).

Jonathan Culler u knjizi *Književna teorija* naglašava da „u osnovi modernoga mišljenja o identitetu leže dva osnovna pitanja – je li jastvo nešto dano, proizvedeno ili ga treba razumijevati kroz pojedinca ili kroz društvo.“ (Culler, 2001: 127). Ove dvije opreke, prema Culleru, proizvode četiri temeljne niti moderne misli. Prva je karakteristična po tome što se opredjeljuje za danost i pojedinca, a jastvu pristupa „kao nečemu unutrašnjem i jedinstvenom što prethodi činovima koje izvodi, kao unutrašnjoj jezgri koja se na različite načine izražava (ili se ne izražava) riječju i djelom.“ (Culler, 2001: 127). Druga nit moderne misli spaja danost i društvo, a naglasak stavlja na jastvo koje je određeno svojim podrijetlom i društvenim značajkama. Treća spaja pojedinca i proizvedeno te naglašava promjenjivu prirodu jastva koje, prema Culleru, postaje onim što jest svojim pojedinim činovima. Posljednja, kroz spoj društvenoga i proizvedenoga karakteristična je po tome što ističe da „ono što jesam postajem kroz različite subjekte položaja koje zauzimam.“ (Culler, 2001:127).

Dubravka Oraić Tolić u knjizi *Muška moderna i ženska postmoderna* navodi da se „ne samo građansko društvo i politika, već i sam subjekt moderne kulture – njezin jedinstveni i neponovljivi pojedinac, njezin demokratski, liberalni nositelj ideje o napretku i slobodi, originalni autor njezinih najljepših i najvrjednijih tekstova bio samo jednoga, izrazito ili pretežito muškoga roda.“ (Oraić, Tolić, 2005:69). Osim toga, naglašava da zapadna civilizacija počiva na binarnim oprekama koja u modernoj kulturi imaju žestoka spolna obilježja. Stoga su muškarci „zauzeli poziciju kulture, duha, općega, logosa, nužnosti, transcendencije, označenoga i smisla“ dok su žene „potpale u drugi niz manje vrijednih članova opreka, tamo gdje se nalaze priroda, tijelo, pojedinačno, osjećajnost, imanencija, označitelj i predmet. Muškarci su postali autori, proizvođači tekstova i materijalnih dobara, žene su bile čitateljice i potrošačice u obitelji, društvu, modi. Na svim područjima moderne uspostavio se čvrst rodni poredak u kojemu su muškarci prisvojili prvi niz binarnih opreka i zatim ga proglasili za univerzalan, prirodan i općevaljan.“ (Oraić, Tolić, 2005:71). Kada je u pitanju terminologija vezana za konstituciju ženskoga subjekta, Oraić Tolić navodi da je bitno razlikovati *spol* koji se odnosi na biološki spol te *rod* koji predstavlja kulturni spol, različita shvaćanja spola u povijesti kulture. Oraić Tolić smatra da „pojam roda kao kulturne konstrukcije podjednako je dobro funkcionirao u psihoanalitičkim i postrukturalističkim

raspravama o simboličnom poretku, ženskom identitetu ili ženskom pismu, kao i u društveno kritičkim analizama i kulturalnim studijima.“ (Oraić, Tolić, 2005:75).

U određenju stvaranja subjekta postoje različiti pristupi, primjerice, psihoanaliza ne pristupa subjektu kao jedinstvenoj biti, nego kao proizvodu preklopljenih psihičkih, seksualnih i jezičnih mehanizama, dok je u marksističkoj teoriji subjekt određen svojim klasnim položajem, a feministička teorija naglašava utjecaj društveno konstruiranih rodnih uloga pri stvaranju subjekta kakvim on ili ona jest što će biti analizirano u ovome radu.

5. Oblikovanje ženskog identiteta u *Kamenu na cesti*

Pitanje oblikovanja ženskoga identiteta u Zagorkinu romanu vrlo je kompleksno zbog obiteljskih problema poput načina odgoja, patrijarhalnoga svjetonazora koji je vidljiv u nasilnome odnosu između njezinih roditelja, a kasnije takvom odnosa i u vlastitome braku, te brojnih drugih. Primjerice, protagonistica Mirjana Grgić od ranog je djetinjstva suočena s nasiljem nad ženama jer otac često tuče i vrijeđa majku, dominantan je, ima potpuno slobodu u svim životnim područjima, dok je majka ograničena samo na rad u kući i rad s djecom. Nadalje, Mirjana je odgajana je u vrlo strogim uvjetima s izrazitom zabranom druženja s vlastitom braćom i djecom iz sela i rigoroznim kaznama zbog nepoštivanja roditeljskih pravila. Naglasak je u ovome radu na razlici između roda i spola upravo zbog tradicionalnih rodnih stereotipa, na oblikovanju ženskoga rodnoga identiteta u okvirima društvenog i kulturnog sustava koji je patrijarhalno uređen, te na zahtjevu protagonistice za ženskom emancipacijom i ravnopravnošću s muškarcima.

Carol Pateman u knjizi *Spolni ugovor* razmatra spolni poredak u liberalnoj demokraciji tako što razlikuje klasični i moderni patrijarhat. Klasični je patrijarhat bio paternalan odnosno očinski, a moderni je fraternalan, to jest *bratski*, odnosno muški koji nastaje nakon političkog poraza oca. U klasičnom na vrhu svih nebeskih i zemaljskih zajednica stoji Otac. Bog je otac neba i zemlje, Adam je otac cijeloga ljudskog roda, vladar je otac naroda, a biološki je otac vladar nad ženom i djecom u obitelji. Moderni je patrijarhat rezultat sekularizacije i emancipacije. Braća su svrgnula oca na svim razinama, od religije do obitelji, i uspostavila svoju mušku vladavinu u odnosu na žene. Pateman naglašava da se patrijarhalno građansko društvo dijeli u dvije sfere, ali se pozornost stavlja samo na jednu i to onu javnu, dok privatna

sfera nije politički relevantna. Ta dihotomija između privatne i javne sfere zapravo "odražava poredak spolne razlike u prirodnom stanju" (Pateman, 2000:25). Prema Pateman, autonomija privatno – javno jest drugi način da se izrazi opreka između prirodnog i građanskog te žena i muškaraca, gdje je privatna ženska sfera (ona prirodna), a javna je muška sfera (ona građanska). "Značenje građanske slobode javnog života postaje razvidno u opreci s prirodnom podčinjenošću koja je značajka područja privatnoga." (Pateman, 2000:26). Nadalje, ističe kako spolni ugovor nije povezan samo s privatnom sferom, te da se patrijarhat ne ograničava samo na obiteljsko, niti je smješten samo u privatnome, već muškarci prelaze iz privatne u javnu sferu i natrag, a njihovo spolno pravo podjednako vrijedi u obje sfere, što kod žena nikako nije moguće.

Identitet, ponajviše rodni, protagonistice romana, Mirjane Grgić, oblikovao se od njezina ranog djetinjstva. Budući da je žensko dijete u obitelji, već se tada susreće sa strukturom patrijarhata i muške dominacije, prema riječima Carole Pateman s patrijarhalnim ili spolnim pravom, odnosno s moći koju muškarci ostvaraju nad ženama, jer se njezina dva brata mogu slobodno igrati, dok ona je izolirana u kući. Maša Grdešić u radu *Politička Zagorka: „Kamen na cesti“ kao feministička književnost* naglašava da je zapravo majka osoba koja kontrolira dječju spolnost, pravdajući se da na taj način želi spriječiti razvoj očeve izopačenosti u njih. Jednog dana kada je Mirjana otišla od kuće u želji za igrom, pri povratku ju je majka udarila šibom govoreći: „Već se sada klatariš kao tvoj otac.“ (Zagorka, 2008:11). Nadalje, njezina dadilja Marta naglašava joj da se ne smije sprijateljiti s dječacima riječima: „Djevojčice se ne smiju igrati s dječacima. To se ne pristoji.“ (Zagorka, 2008:13). Iz ovih citata vidljivo je da se protagonistica susreće sa zadanim rodnim okvirima i društvenim ograničenjima, ali ona, za razliku od većine drugih žena u romanu, razvija, promišlja i bori se za vlastiti identitet. Prema riječima Maše Grdešić iz rada pod nazivom *Politička Zagorka: „Kamen na cesti“ kao feministička književnost*, Mirjana Grgić talentirana je žena koja vlastitim radom i učenjem pokušava izgraditi i zadržati svoju samostalnost. Sve to razlog je što ju gotovo nitko od djece ne prihvaća, posebice barunčići i kumina kći Slavica. Budući da je vrlo inteligentna i izvrsno odgovara na sva nastavnikova pitanja, dobila je odliku, što je zasmetalo dječacima pa ju vrijeđaju riječima : „Misliš, ako si se derala dok si odgovarala na ispitu, da znaš više od nas baroneta. Glupa si ko guska. Nosi se!“ Mirjana nije ni barunica ni plemenitašica. Mirjana je ništa! (Zagorka, 2008:54). U ovom citatu vidljiva je kako klasna tako i rodna netrpeljivost, budući da su baruni viši stalež, uz to su još i muškarci, nepodnošljivo im je da jedna djevojčica koju nazivaju *guskom* i *pastiricom* zna više od njih, te da uz to još dobije odliku. Zavidnost i ljutnju ne skriva ni kumina kći Slavica, stoga odgovara majci riječima:“ Ova tu

spavat će sa mnom u sobi? Ja neću! Ja neću, jesi li čula, mama? Ovu ja neću, ne trpim je. Ona ima odliku, zato neću.“ (Zagorka, 2008:63). Budući da je od samog djetinjstva bila odlučna, često je izbivala iz kuće, unatoč majčinoj zabrani, stoga ju je majka, kao znak rigorozne kazne, odlučila vezati za drvo govoreći joj: „Tako. Sad se nećeš klatariti selom. To neka ti je kazna.“ (Zagorka, 2008:17).

Judith Butler u svojoj knjizi *Nevolje s rodom – feminizam i subverzija identiteta* govori o *muškoj ekonomiji označavanja*, misleći pod time na strukturu patrijarhata gdje je muškarac taj koji donosi novac u kuću i sve plaća, pa je samim time i dominantan, nadmoćan nad ženskim svijetom. U ovome romanu to se može uočiti već na samome početku, u odnosu Mirjanina oca i majke, budući da se ona sluškinji Marti obraća riječima: „Huškaš dijete protiv mene. Svi ste uz njezina oca jer vam on plaća.“ Preuzimajući teze Simone de Beauvoir, Butler naglašava da „tlačenje žena ima osobit oblik koji se može razaznati u strukturi patrijarhata ili muške dominacije“ (Butler, 2000:19) što je vidljivo u odnosu Mirjaninih roditelja. U citatu je uočljiv podređen položaj žene u braku, društvu, te čitavoj zajednici, što će se vidjeti i u daljnjem slijedu romana, u Mirjaninu braku s Mađarom Nagyjem. Osim strogo određenog rodnog identiteta, uočljiv je i klasni identitet upravo u tim zabranama druženja s drugom djecom iz sela. Grdešić ističe da Mirjana bježeći potajno od kuće, u želji za slobodom i igrom s drugom djecom, ali nailazi na nepovjerenje seljačića koji se ne usude družiti s njim budući da je ona viša klasa i živi u dvorcu. Na razvoj njezina identiteta utječe i „nedostatak bliskosti i pozitivne identifikacije s majkom“ jer od djetinjstva ne samo da ju ne razumije već ju i vrlo često vrijeđa nazivajući je „pokvarenjakušom“. Boraveći kod kume, i tamo nailazi na njezino kao i na majčino nerazumijevanje: „Pisat ću mami. Nisi za školu. Narivavaš se župniku. Trčiš za njim jer je muškarac(...) Već si sad pokvarena, već sad trčiš za muškarcima kao tvoj otac za curama. Sirota tvoja mama. Sramota!“ (Zagorka, 2008:71). Budući da je Mirjana poljubila župnikovu ruku, što rade i ostala djeca, kuma ju vrijeđa, veže ju na sramotni stup, a djevojčica ne razumije što znači biti „pokvarena“ i „trčati za muškarcima“. Uz ovakve „epitete“ jedino rješenje za nju, prema majčinu mišljenju jest samostan, jer se tamo „neće moći klatariti kao i otac“. (Zagorka, 2008:72). Mirjana sa svojom majkom nikad nije imala pozitivan emocionalni odnos jer ju je majka često tukla, optuživala za pokvarenost, pa je upravo učiteljica Bernarda u samostanu jedna od rijetkih ženskih likova u njezinu životu koji joj omogućuje neku vrstu pozitivne identifikacije i emocionalne bliskosti. Slušajući svoju učiteljicu dok na satu povijesti priča o francuskoj nacionalnoj junakinji i kršćanskoj mučenici, ženi koja je simbol domoljublja i patnje za svoja uvjerenja, Ivani Orleanskoj, oduševljena je, poistovjećuje se s njom i uzima ju za svoj uzor. Kao bitna odrednica njezina identiteta jest i isticanje nacionalne

pripadnosti. Prijatelju Jurici govori sve najljepše o svojoj domovini: „Sve ove poljane pune cvijeća, sve gore bujne i zelene, sva sela mala i velika, i gradovi, i taj veliki grad gdje leži samostan - to je naša domovina! Tu smo se rodili, tu nas je majka učila moliti se Bogu svojim jezikom, tu smo mi u svojem domu što nam ga je Bog dao. Hrvatska se zove taj dom. I hvaliti treba Bogu da nam ga je dao i ljubiti ga.“ (Zagorka, 2008:99). Osim sklonosti domoljubnim idejama, Mirjana piše poeziju i govor kojim će se obratiti mađarskom političaru, a hrvatskom banu riječima: „Svijetli bane, spasite Hrvatsku od neprijatelja Mađara i svi ćemo klicati vama: Živio!“. U prethodnim citatima vidljivo je da Mirjana promovira koncept hrvatstva koji će posebice doći do izražaja nakon udaje za Mađara Nagyja.

Nakon smrti učiteljice Bernarde jedinu nadu vidi u učenju i odlasku u visoke škole, što joj majka strogo zabranjuje govoreći: „Znaj, Mirjana, poštene djevojke ne polaze više škole. Poštenoj ne treba nauka. Poštene dobivaju muža. Samo nepoštene se naobražaju i polaze škole da mogu biti zle.“ (Zagorka, 2008:171). U težnji za visokim školama te željom za samostalnošću vidljivo je da promovira žensku emancipaciju koja u njezinu okruženju nikako nije poželjna jer opovrgava afirmaciju tradicionalnih rodnih uloga i stereotipa. Budući da su joj kao ženi onemogućeni brojni poslovi koje ona voli i želi raditi, u romanu se vrlo često naglašava njezino žaljenje što je određena svojim spolom koji je prema riječima Judith Butler „biološki nepromjenjiv i kulturalno konstruiran“. Premda ne može promijeniti spol, Mirjana zapravo teži barem za promjenom roda koja za Judith Butler „nije ni posljedica spola ni tako naizgled čvrst kao spol“ (Butler, 2000:21) te naglašava da Simone de Beauvoir smatra „da se nitko ne rađa s rodom – rod se uvijek stječe“. (Butler, 2000:115). Brojni su primjeri citata za njezinu želju da postane muškarac: „Ništa mi ne može pomoći, Marta, samo ako se preodjenem u muško i tamo odem. Čeka me uloga šegrta, a onda ću uvijek ostati u muškom. Muškarac može sve: učiti, raditi na sveučilištu, buniti se, sve oni mogu i smiju, a žena je pokvarena ili egzaltirana ako hoće učiti. Ja idem u muškarce. Muškima je, uistinu, sve otvoreno. A možda ima i žena koje se preoblače pa idu u škole.“ (Zagorka, 2008:246). Premda biološki jest žena, ona kako naglašava Butler, odbija rodne okvire ženskog i ženstvenog. U obraćanju dadilji Marti, vidljiva je Mirjanina ljutnja i nezadovoljstvo konvencionalnim rodnim ulogama, a njezina želja za „muškom identifikacijom nije cilj za zauzimanjem položaja u spolnoj razmjeni, već sudjelovanje u suparništvu“ (Butler, 2000: 62) i težnjom za ravnopravnošću. Budući da u tom svijetu koji ju okružuje ne postoji mogućnost davanja slobode i autonomije ženama kakvu imaju muškarci, ona rješenje vidi u bijegu od kuće i preodijevanju u muško odijelo što i naglašava u prethodnom citatu, ali i brojim drugima, poput: „Odjenut ću se u muško odijelo i nitko neće slutiti.“ (Zagorka, 2008: 215) te

„Pokapa svoje ženstvo. Nikad više neće odjenuti suknje. Ovdje, u kuminu vrtu, neka istrune, nestane kao što će zauvijek nestati Mirjana, djevojčica iz samostana, koju hoće da udaju. Preodjenula se u odijelo seljačkog dječaka. Sada je muško. I ostat će. U muškom odjelu može sve. I osjeća se sigurnom. Zakopana je Mirjana. Nad njezinim grobom korača mladi muškarac. Kako je divno biti muškarac. Možeš učiniti što te volja, ići u kakvu god hoćeš školu, smiješ na sveučilište i buniti se i boriti protiv neprijatelja domovine, dospjeti u tamnicu, a to je sreća, užitek, čast. Sad će postići sve što hoće“ (Zagorka, 2008:158-160). Isto tako, često žali što ju je priroda predodredila da bude žena jer je samim time ograničena u brojnim životnim područjima, stoga utjehu pronalazi u „skrivenom prijatelju dnevniku kojemu ispovijeda svoje jade“ (Zagorka, 2008: 366) govoreći: „Život moj ne vrijedi ništa. Život moj, život je ženskog stvorenja, dijelak ničega. Taj jadni moj život samo je začim hrani drugima. Život moram dati, život, dušu, za jedan hir, za nešto što se može postići najobičnijim sredstvom. Život moram dati za ono što može popraviti puna staja blaga, puna vreća novca. Krpa sam za otiranje tuđeg suda, mrvica, koju može pozobati kakva god gamad. Kamen na cesti preko kojega idu kotači svih kola što voze svakojako smeće. A zašto si mi onda, prirodo, dala ljudski stid od poniženja, zašto čovječanski prosvjed moj, čemu mi svijet pravde ako za mene nije ista čast kao za one koji su tijelom muškarci?“ (Zagorka, 2008:368).

Dubravka Oraić Tolić u knjizi *Muška moderna i ženska postmoderna* navodi da „sve binarne opreke što ih poznaje zapadna civilizacija, opreke na kojima je ta civilizacija nastala i na kojima se razvijala, dobile su u modernoj kulturi žestoka spolna obilježja. Muškarci su zauzeli poziciju kulture, duha, općega, logosa, nužnosti, označenoga i smisla. Žene su potpale u drugi niz manje vrijednih članova opreka, tamo gdje se nalaze priroda, tijelo, pojedinačno, osjećajnost, označitelj i predmet“ (Oraić Tolić, 2005:70) stoga nije čudno što Mirjana kao žena nailazi na brojna ograničenja kada je u pitanju posao ili bilo koja druga djelatnost koja je u patrijarhalnom poretku predodređena za muški svijet.

U strukturi patrijarhata ili muške dominacije, prema riječima Judith Butler, tlačenje žena ima osobit oblik, vidljiv je odnos *subjekta* koji je muškarac i *Drugog* koji je žena. Upravo takav odnos može se uočiti u braku između Mirjanine majke i oca, a posebice u njezinu braku s Nagyjem. Nagy je *egzistencijalni subjekt*, a Mirjana isključivo *njegovo drugo* koje mora bez pogovora prihvatiti sve njegove zahtjeve, stoga joj govori: „Prije svega, mora posao u kući biti uredan da ne bude zbrke. Ja spavam do sedam sati, onda se uređujem, u pol osam već je na stolu zajutak. Blagovaonica mora biti potpuno pospremljena i prozračena. Zato, Mirjana, moraš ustati već u šest sati da možeš spremi blagovaonicu, a mama će kuhati kavu. Kad ja odem u ured, naravno, ti ćeš onda urediti sobe. Ovako skupocjeno pokućstvo ne možeš

prepustiti služavki. Svakog dana moraju se sagovi čestito iščekivati, a svaki drugi dam isprašiti. U tom ti može pomoći djevojka. Nemoj misliti da bih te degradirao do služavke, samo sve mora kroz tvoje ruke, svaku stvarčicu obriši sama da bude čista i da je neoprezna služavka ne uništi. Do deset sati mogu naše četiri sobe biti u redu, jer petu, svoju sobu, uređuje mama. Tamo ona ne da nikome proviriti. U deset sati ideš u kuhinju. Mama se dotle već vratila s trga i onda ćeš joj pomagati u kuhinji. U jedan sat je objed. Mama će dopustiti da joj pomažeš nositi jelo. Kod stola želim ozbiljan razgovor. Nakon toga ćeš mi svirati, a kad zaspim, uzimaš u ruke vezivo. Svako popodne od dva do pet sati lijepo ćeš vesti, a jedan sat opet svirati. Zatim ćeš pomagati mami u kuhinji. U osam je večera. Ja obično nakon večere radim u svojoj sobi. Vidiš, Mirjana, u kućanstvu mora biti red.“ (Zagorka, 2008:322-323). Prema patrijarhalnom značenju ženskosti, kako navodi Pateman u knjizi *Spolni ugovor* jest pružanje kućanskih usluga, dakle biti ženom, odnosno suprugom znači pružati određene usluge muškarcu i to na njegovu zapovijed. Nadalje, za Pateman. bračni ugovor i podređenost žene kao vrste radnika može se shvatiti samo uz spolni ugovor i patrijarhalnu konstrukciju privatne (ženske) i javne(muške) sfere života. U citatu je vidljivo da žena nema apsolutno nikakvih prava, mora raditi sve kako joj je muž naredio, čak ju u jednom trenutku izjednačuje sa služavkom što se može povezati s tezom Judith Butler o *dijalektici gospodara* odnosno muškarca i *roba* to jest žene. Osim točno određenih kućnih poslova, Mirjani je zabranjen i izlazak iz kuće bez njegova znanja i pratnje, pa joj se obraća riječima: „Kako to sebi zamišljaš jednostavno otići iz kuće u vrijeme koje smo odredili za druge stvari? I to bez mojega ili maminoga znanja? Naravno, doma ste vi živjeli neuredno pa te nije imao tko uputiti. Žena ne može izaći iz kuće, a da ne pita muža je li mu pravo. I još ne kaže zbog čega ostavlja stan.“ (Zagorka, 2008:326). Osim brojnih prethodnih zabrana, točno su joj određeni i objedi koji su vrlo skromni, a njezinu mršavost Nagyjeva majka opravdava riječima: „Zato si tako slaba jer previše jedeš – veli stara gospođa – djeca koja trpaju u sebe uvijek su mršava.“ (Zagorka, 2008: 326). Od nje zahtijeva i odricanje od vlastitog jezika i domovine, pa joj govori: „Sad moraš sa mnom govoriti samo mađarski, a kad pišeš mami ili ocu ili kome drugome, uvijek njemački. Muž mora znati sve što žena piše. Muževljev jezika sada je prije materinskoga pa moraš govoriti njegovim jezikom, čak i misliti.“ (Zagorka, 2008:304). Maša Grdešić navodi da bračni odnos nikad nije u doslovnom smislu zatvor, ali u Mirjaninu i Nagyjevu slučaju vrlo je blizu realizacije te metafore, što je vidljivo iz prethodnih citata. U ovom odnosu *gospodara* i *roba*, Mirjana ipak ostaje ustrajna u svojim odlukama, u borbi za vlastiti identitet, stoga sebi govori: „Neka ne misli da ću se pokoriti. Pisat ću kući kako budem htjela. Zašto mu moram biti sklona, slušati ga i uživjeti se u sve što pripada njemu. Tako mi je rekla mama. Tako su

govorile sve one gospođe na svadbene dane. To sve tako mora biti jer se žena mora pokoravati mužu. Tko je to sve tako uredio?“ (Zagorka, 2008:307). Kao još jednu metoda otpora, kako navodi Grdešić, Mirjana rabi svoj miraz koji je zapravo patrijarhalni oblik moći nad njom, kao vlastitu moć putem koje ucjenjuje muža. Nakon svih zabrana počeo ju je i tući, stoga se onda odlučila razvesti od njega, ali budući da je društvo tradicionalno uređeno, njezin način razmišljanja nije bio prihvaćen, posebice kod majke koja joj govori: „Nisi prisebna. Žensko je biće nitko i ništa ako uza nj nije muž, ni u selu ni u plemićkom dvorcu. Tko te opskrbljuje? Tko te hrani ako ne muž? Nemaš ni krova ni kruha, ni časti ni poštenog pozdrava od ljudi ako iza tebe nije muž. A rastavljena žena? Znaš li, Mirjana, kakva je sudbina rastavljene žene? Sramotna.“ (Zagorka, 2008:403). Nakon svih problema i negodovanja oko razvoda, Mirjana odluči pobjeći u Zagreb kao sluškinja u nadi da će u svojoj domovini moći živjeti i raditi samostalno, ali i tamo nailazi na osudu cjelokupne zajednice. Budući da ne može naći sobu jer joj svi govore „da ne mogu dati sobu takvim gospođicama koje su same.“ (Zagorka, 2008:459), bratić Marko pojašnjava joj situaciju u gradu i način razmišljanja društva riječima: „U današnje doba žena ne smije nikada i nikamo sama jer svatko o njoj ima pravo misliti najgore.“ (Zagorka, 2008:459). Uspoređujući muškog i ženskog flâneura, odnosno lutalicu gradskim četvrtima, Maša Grdešić preuzimajući Wilsonove teze naglašava da muškarac vlada ulicom ne misleći o tome, dok žene moraju svjesno osvajati i svaki put ispočetka ustvrditi svoje pravo da šecu ulicama. Sve to vidljivo je u prethodnim citatima jer se Mirjana susreće s patrijarhalnim rodnim stereotipom u kojemu je žena isključivo žrtva i podređena je muškom djelovanju, a bez njega nije nitko i bez prisustva muža nema nikakvih prava, čak ju povezuju s prostitucijom ako se sama kreće gradom. Osim borbe za vlastiti identitet, Mirjana se bori i za političku moć, ali u razgovoru s bivšim narodnim zastupnikom, a sadašnjim kandidatom državno upravne opozicije nailazi na zlobu i optužbe, stoga joj govori: „Kad žena bježi od muža, nikad nije bez njezine krivnje. Brak je brak. Žena se u braku ima pokoravati mužu, osjećati kako on osjeća i nikako ne tjerati nekakvu svoju politiku. To bi lijepo izgledalo kada bi sada moja žena imala neko svoje političko mišljenje i raspravljala sa mnom o političkoj situaciji, dok situacija mojeg želuca traži objed. Žena je muževljevo vlasništvo dok je poštena i on ima pravo tražiti od nje sve što hoće, samo ne zločin“ (Zagorka, 2008:540-541).

U romanu se naglašava reproduktivna uloga žene, odnosno njezina biološka determiniranost kao majke i na taj način se podržavaju rodne stereotipne uloge jer joj gospodin govori: „Žena mora imati samo jedan nazor: kuhinju, kuću i djecu, a ostalo se nje ne tiče.“ (Zagorka, 2008:541). Sve to potvrđuje i citat koji navodi Dubravka Oraić Tolić govoreći da u *Dijalektici*

prosvjetiteljstva Max Horkheimer i Theodor Adorno kritiziraju zapadnu kulturu kao izrabiteljsku i tlačiteljsku u odnosu na prirodu gdje je žena zapravo izjednačena s prirodom, a muškarac s kulturom: „Žena nije subjekt. Ona ne proizvodi nego njeguje one koji proizvode kao živi spomenik davno minulih vremena zatvorene kućne privrede. Podjela rada koju je iznudio muškarac nipošto joj nije pogodovala. Ona je postala otjelovljenjem biologijske funkcije, slikom prirode, a potlačivanje prirode bilo je ono na čemu je civilizacija gradila svoju slavu.“ (Oraić Tolić, 2005:70). Andrea Zlatar u knjizi *Tekst, tijelo, trauma* navodi da su soba i kuhinja najčešća mjesta u kojima žene provode vrijeme što je u skladu s prethodnim citatom i načinom razmišljanja zajednice u patrijarhalnom poretku. Cilj njezina života jest živjeti samo od onoga što sama zaradi, prema njezinim riječima „Biti svoja i nikad ne pripadati mužu.“ (Zagorka, 2008:490), ali to joj vrlo teško uspijeva zbog osude okoline. Iz pozicije tadašnjeg društva nečuveno je da žena radi jer smatraju da „ženi kuhaču. Ako joj se to ne sviđa, onda batinu.“(Zagorka, 2008:543).

Nakon svih životnih problema koji su je okruživali od njezina ranog djetinjstva, te zbog nemogućnosti snalaženja u ograničenoj tradicionalno uređenoj zajednici u kojoj ne postoji mogućnost razumijevanja za žene koje teže samostalnosti i vlastitom identitetu, Mirjana sve češće jedino rješenje vidi u smrti: „Neka manija samoubojstva zahvati Mirjanu kao vrtoglavica od koje nema lijeka. Kud god ide, što god radi, s njom je strahovita želja da sklopi oči i zaspi vječnim snom.“ (Zagorka, 2008:511). Njezin život upravo tako i završava, utapa se u Jadranskom moru, kao „kamen sa ceste koji se skotrljao u nepovrat. Nitko ga nije zamijetio.“ (Zagorka, 2008: 637).

5. Zaključak

U ovom radu istražila sam književno-povijesnu recepciju i književnu produkciju Marije Jurić Zagorke i zaključila da je njezina romaneskna produkcija u pojedinim povijestima književnosti različita prikazana, dok ju pojedini autori poput Ive Frangeša ne navode kao jednu od autorica koja je započela s književnim radom u razdoblju hrvatske moderne i objavljivala je tijekom 20. stoljeća, drugi ju smatraju izrazito bitnom za to razdoblje, poput Krešimira Nemeca i Miroslava Šicela.

U radu sam pozornost usmjerila na analizu oblikovanja ženskoga identiteta u romanu *Kamen na cesti*, stavljajući naglasak na patrijarhalne rodne stereotipe, odnos roda i spola, te na podređen položaj žena u tradicionalnome društvu. U predlošku je najveća pozornost posvećena oblikovanju rodnog identiteta upravo zbog toga što je protagonistica romana od djetinjstva okružena zajednicom koja je patrijarhalno uređena gdje su prihvaćene stereotipne i konvencionalne rodne uloge – muškarac je onaj koji vlada, a ženina jedina uloga jest briga za djecu i pukućstvo, bez ikakvih utjecaja u politici i društvu. Iz cjelokupne analize, da se zaključiti da je u patrijarhalnom društvenom poretku, vidljiva izrazita muška dominacija nad ženama te da one imaju vrlo male mogućnosti koje im društvo dopušta i to uglavnom kroz kućni odgoj, bračni život i posvećenost obitelji. Premda je glavni Mirjanin cilj borba protiv takvoga sustava, te težnja za ženskom emancipacijom i vlastitim identitetom, u ovako oblikovanoj društvenoj zajednici, svaki korak izvan određenih društvenih okvira dovodi do brojnih problema, osude pa čak i smrti kao što je to slučaj s protagonisticom romana.

6. Literatura

a) Predmetna:

Jurić, Zagorka, Marija: *Kamen na cesti*, Školska knjiga, Zagreb, 2008.

b) Stručna:

Biti, Vladimir: *Pojmovnik suvremene književne i kulturne teorije*, Matica hrvatska, Zagreb, 2000.

Butler, Judith: *Nevolje s rodom – feminizam i subverzija identiteta*, Ženska infoteka, Zagreb, 2000.

Culler, Jonathan: *Književna teorija - vrlo kratak uvod*, AGM, Zagreb, 2001.

Frangješ, Ivo: *Povijest hrvatske književnosti*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb – Ljubljana, 1987.

Grdešić, Maša: *Politička Zagorka: „Kamen na cesti“ kao feministička književnost*, u Marija Jurić Zagorka, *Kamen na cesti*, Školska knjiga, Zagreb, 2008., str. 639 – 661.

Jelčić, Dubravko: *Povijest hrvatske književnosti*, Naklada Pavičić, Zagreb, 2004.

Lasić, Stanko: *Književni počeci Marije Jurić Zagorke*, Znanje, Zagreb, 1986.

Nemec, Krešimir: *Povijest hrvatskog romana od 1900. do 1945.* Knjiga 2, Znanje, Zagreb, 1998.

Oraić Tolić, Dubravka: *Muška moderna i ženska postmoderna*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2005.

Pateman, Carole: *Spolni ugovor*, Ženska infoteka, Zagreb, 2000.

Šicel, Miroslav: *Povijest hrvatske književnosti 20. stoljeća*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2009.

Zlatar, Andrea: *Tekst, tijelo, trauma*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2004.